
Tot verbijstering van ons dienstmeisje werd er bij ons in de pastorie niet aan tafel gebeden. “Kinderen hebben dan iets anders aan hun hoofd, ze hebben honger”, vond vader. Kerkgang was niet verplicht, we mochten evengoed gaan bloemenplukken. Idealistisch waren mijn ouders wél, zo heeft mijn moeder (onderwijzeres, met belangstelling voor wiskunde en exacte vakken) veel gedaan om half-analfabete kinderen goed te leren lezen.⁷⁷

⁷⁷ Interview met mw. Cornelia Yurin Rjabinkin-Borgman, Rotterdam 11-7-2007.

⁷⁸ Henk Dekker e.a., *Aan de Zuidpunt van Westerwolde... De geschiedenis van de RHBS en RSG Ter Apel 1921-2011*, Ter Apel/Veendam 2011, 19.

⁷⁹ Lindeboom werd vooral bekend door zijn driedelige geschiedenis van de vrijzinnige stroming in Nederland. ‘Deze drie delen behoren – of misschien beter behoorden – tot de standaarduitrusting van een vrijzinnige bibliotheek’, aldus: Arie L. Molendijk, ‘Vrijzinnigheid ruim opgevat. Johannes Lindebooms *Geschiedenis van het Vrijzinnig Protestantisme*’, in: Mirjam de Baar en Mathilde van Dijk (red.), *Herinnering en identiteit in het vrijzinnig protestantisme. Opstellen aangeboden aan prof.dr. E.H. Cossee bij zijn afscheid als hoogleraar*, Hilversum 2009, 17).

⁸⁰ J. Lindeboom, *Geschiedenis van het vrijzinnig protestantisme*, III, Assen 1935, 77.

Borgman ontwierp het doopbewijs, dat de kerkenraad bij B. te Brink in Meppel liet drukken. De voorzijde was conventioneel, met een plaatje van Jezus en de kleine kinderen en daarbij de tekst van Marcus 10:14: ‘Laat de kinderkens tot Mij komen en verhindert ze niet, want derzulken is het Koninkrijk Gods.’ De achterzijde bevatte echter geen Bijbeltekst, maar een citaat van Borgmans schoonvader Jan Ligthart, de bekende pedagoog:

Het leven van Christus was daad. Hoe meer zijn liefde leeft in onze harten, ultiemt in onze daden, hoe meer het Christendom zich uitbreidt en de bede in vervulling gaat: Uw Koninkrijk kome.

Maatschappij tot Nut van 't Algemeen

Het Nutsdepartement Stadskanaal dateerde van 1870, en bezat een eigen bibliotheek. Ter Apel had in 1911 zijn eigen departement gekregen, met drieëndertig leden bij de start. De Nutsbibliotheek had uitleenposten in de openbare scholen van het dorp.⁷⁸ Tot de titels behoorden de *Christuslegenden* van Selma Lagerlöf en de *Gebroeders Karamazow* van Fjodor Dostojewski. Scandinavische auteurs als Henrik Ibsen en Lagerlöf werden in vrijzinnige kring graag gelezen. De Groningse hoogleraar Johannes Lindeboom (1882-1958)⁷⁹ maakte er zelfs een kritische opmerking over:

Hun gedachten en citaten maakten menige preek aantrekkelijk; zij verleenden ook vaak – met die van andere auteurs – goede diensten om de theologische armoede en religieuze schamelijkheid van het kanselwerk te verbergen. Maar men hield nu eenmaal van het actuele, voelde zich aan het aesthetische verwant, stelde het verband met alle uitingen der cultuur, met “het volle rijke leven” op prijs – en liep dientengevolge ook wel eens wat karakterloos achter die cultuur aan.⁸⁰

Vrijzinnige jeugdorganisatie

Rond 1925 werd geschat dat van alle hervormden in Nederland ongeveer een vijfde vrijzinnig was. In Groningen lag dat aandeel